

MATTI MÄKELÄ
FM, Tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Seinäjoki

Haapa-aho – pohjalaistalon muutos ja uusi aika

TIIVISTELMÄ

Haapa-ahon pohjalaistaloa kaavailtiin alueen perinteisen sekä vaihtoehtoisen, ekologisen rakentamisen esimerkkitaloksi vuoden 2016 Seinäjoen Asuntomessuille. Seuraan artikkelissa talon historiaa ja talossa tapahtuneita muutoksia, joista viimeisin oli siirtyminen Ähtärin eläinpuiston kotieläinpihan päärakennukseksi. Tapaustutkimuksen kautta tarkastelen myös yleisesti rakentamisessa tapahtuneita muutoksia ja kysymystä, palvelevatko teolliseen rakentamiseen tehdyt säädökset kulttuuriperinnön ja ekologisesti tehtyjen talojen käyttöä ja säilymistä.

pohjalaistalo, muutos, kerrostuneisuus, rakennussäädökset, ekologisuus, kulttuuri-perintö

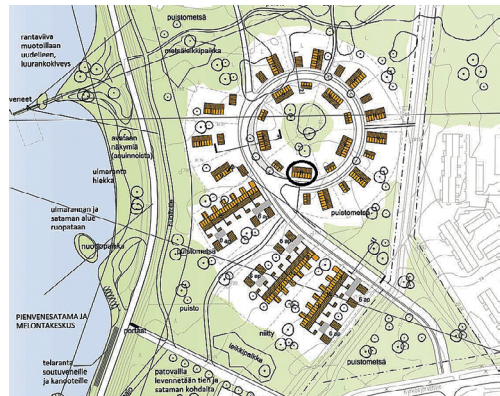
Pohjalaistalo nousi vuoden 2016 Seinäjoen Asuntomessujen suunnitteluvaiheessa tärkeään asemaan. Asuntomessut halusivat ilmentää maakunnan rakentamisen omaleimaisia perinteitä nostamalla pohjalaiset rakennus- ja puusepäntaidot yhdeksi messuteemoista. Ekologisuus ja rakentamisen laatu ovat elämänsä tärkeintä sijoitusta tekeväälle rakentajalle tärkeitä kysymyksiä. Vanhat, perinteiset hirsitalot kiinnostavat paitsi laatunsa myös materiaalinsa, hyvän sisäilman ja historiansa vuoksi. (Riukulehto 2014, 25–32.) Kierrätettävyyden on myös olennaisesti kuulunut hirsirakentamiseen. Perinteisesti Pohjanmaalla siirrettiin taloja niin, että niistä käytettiin kaikki: hirsirunko, katon, lattiat, ovet ja ikkunat vuorilautoineen. Vasta viime sotien jälkeen taloista alettiin hyödyntää pelkkä hirsirunko.

Seinäjoen asuntomessujen tarkoituksena oli perinteisen pohjalaistalon siirto vuoden 2016 asuntomessuille. Rakennukselle varattiin tontti messualueen näkyvimmältä paikalta, ympyränmuotoisesta Tulikivimyyllyn korttelista, alueen sisään tuloreitin varrelta. (Kuva 1.) Ajatuksena oli muodostaa korttelista pohjalainen kylänraitti, jossa perinteisen pohjalaistalon naapurit ovat

pohjalaistaloperinteen uusia sovelluksia.¹ Siirrettävä asuinrakennus sijoitettiin kadun varteen, kolmiomaisen tontin leveälle eteläsivulle. Sopivan talon löytäminen osoittautui vaikeaksi. Pitkän etsimisen jälkeen tarkoitukseen soveltuvaksi valikoitui vuosikausia tyhjiällä ollut Alavuden Haapa-aho (Kuva 2. seuraavalla sivulla). Talolle ryhdyttiin etsimään sopivaa rakennuttajaa, mieluiten perhettä. Samanaikaisesti aloitettiin myös rakennushistoriallinen tutkimus ja dokumentointi Helsingin yliopiston Ruralia-instituutissa. Sanomalehti *Ilkka* julkaisi aiheesta näyttävän artikkelisarjan.²

Seinäjoen asuntomessut alkoi samanaikaisesti selvittää rakennusviranomaisten käsityksiä kulttuurisesti arvokkaan rakennuksen siirtämisessä ja kunnostamisessa noudatettavista periaatteista. Perinteisen pohjalaistalon toteuttajalle lankeaa huomattava selvitys- ja todistelutaakka, sillä perinteistä rakennustapaa ei tunnisteta. Siirrettyä taloa kohdellaan lähtökohtaisesti uudisrakennuksena, ja uudet energiamääräykset edellyttävät rakennuslupaa vaativissa korjauksissa energiatehokkuuden parantamista sellaisiltakin kulttuurirakennuksilta, jotka ovat paikallaan.³ Voidaanko säilyttää rakennuksen vanhat ikkunat ja painovoimainen ilmanvaihto? Mitkä olisivat rakennuksen eristepak-suudet? Vaikka ekologista puurakentamista halutaan, eikä kulttuurirakennuksen säilymistäkään pidetä kielteisenä, nykyinen lainsäädäntö asettaa vanhan rakennuskannan säilyttämiselle monia kynnyksiä, jotka eivät ole tarkoituksenmukaisia.

Asumisesta aiheutuu omat muutoksensa. On luonnollista, että suunnitelmiin vaikuttavat rakennuttajan tarpeet ja suhtautuminen vanhaan

**Kuva 1: Haapa-aholle suunniteltu paikka
Seinäjoen asuntomessualueella**

rakennukseen. Suuri merkitys on sillä, lähdetäänkö siirrettävää rakennusta muokkaamaan rakennuttajan sen hetkisiin tarpeisiin, vai yritetäänkö tarpeet sovittaa olemassa olevaan rakennukseen parhaalla mahdollisella tavalla. Myös suunnittelijat ovat yksilöitä ja tekevät ratkaisuja omasta näkökulmastaan. Suunnitelmia tehtäessä hyvät taustatiedot rakennuksesta ja sen mahdollisista arvokkaista rakennusosista ovat kullannarvoisia. Haapa-ahon suunnitelmat elivät alkuvaiheessa voimakkaasti. Suunnitelmat sisätiloihin ja ratkaisuihin ovat kuitenkin suuresti sidoksissa rakennuttajaan.⁴

Rakennuksen siirrosta tehtiin kustannusarvio avaimet käteen -periaatteella. Hinta-arviot rakennuksen siirtämisestä asuntomessualueelle olivat korkeita, ja lopputulema oli, että kiinnostuneet vetäytyivät hankkeesta yksi toisensa jälkeen. Kiinnostusta hillitsi myös rakennukselle kaavailtu keskeinen sijainti messualueella. Yleensä pohjalaistalon siirto toteutetaan väljään maaseutuympäristöön. Todennäköisesti sijainti tiiviillä messualueella rajoitti potentiaalisten rakennuttajien määrää. Loppusyksystä 2014 varmistui, että Haapa-aho ei siirry Seinäjoen asuntomessualueelle. Pohjalaistalot säilyvät kuitenkin edelleen asuntomessujen yhtenä teemana: perinteisestä talonpoikaisrakentamisesta vaikutteita ottava pohjalaistalokortteli

1 Seinäjoen asuntomessujen esite 2015, 3,5; Rakentamistapaohjeet, Seinäjoen Pruukinrannan asuntomessualue 2016. Tulikivimyllyn pyöreä sisäkortteli muodostaa edelleenkin pohjalaistalojen sovelluksista muodostuvan kokonaisuuden.

2 Mm. Lohi, Nita – Ilkka 25.6.2014 ”Pohjalaistalo tutkijoiden syynissä” ja Saartenoja, Tapio – Ilkka 4.12.2014 ”Susiovi piti pedot ja muut elukat ulkona ja tenavat sisällä”.

3 Tämä on vahvasti ristiriidassa Tampereen teknillisen yliopiston nykyisen lainsäädännön pohjaksi tekemien tutkimusten kanssa. ”Yleisesti ottaen vaipparakenteiden kosteustekninen toiminta heikkenee, kun rakenteiden lämmöneristystä lisätään.” (Vinha ym. 2008, 69.)

4 Haapa-ahon alustavissa suunnitelmissa koko yläkerta oli suunniteltu lämpimäksi tilaksi. Alakerran tupakamariini oli sijoitettu kodinhoitohuone, wc ja suihku ja tuvasta oli tehty tupakeittiö. Myös portaat oli sijoitettu kuistista porstuaan. (Virtanen 2013.)

toteutetaan. Lisäksi messujen sivukohteeksi valittiin 20 kilometrin päässä sijaitseva Kitinojan perinnekylä, jonka rakennustapaohjeessa seurataan perinteisen pohjalaistalon tyyppipiirteitä. (Lång-Kivilinna 2011; Hautamäki 2014, 58–65.)

Tämän artikkelin tutkimuskysymyksenä on Haapa-ahon pohjalaistalon rakennushistorian selvittäminen. Miten muutos näkyy rakennuksessa? Tämä peruskysymys jalostuu uusiksi kysymyksiksi liittyen tähän aikaan, talon siirtoon ja uuteen käyttötarkoitukseen. Mitä ovat tämän päivän rakentamisen keskeiset muutoksen tekijät suhteessa rakennettuun kulttuuriperintöömme? Millä tavoin muutos vaikuttaa kulttuuriperintöön?

Uusi elämä kotieläinpihan päärakennuksena

Haapa-ahon esiintyminen julkisuudessa sai aikaan sen, että talolle ilmaantui muitakin ostajia. Ähtärin Eläinpuisto tarvitsi vanhaa talonpoikaistaloa

tulevan kotieläinpihansa päärakennukseksi. Syntyi jopa kilpailutilanne, sillä talolle oli toinenkin vartenotettava ostaja, joka olisi siirtänyt rakennuksen Kitinojan perinnekylään. Ähtärin eläinpuiston pitkäaikaisiin suunnitelmiin oli kuulunut sellaisen kotieläinpihan muodostaminen, jossa voitaisiin esitellä 1900-luvun alun maatalon elämää. Näin Ähtärin matkailualueella 1980-luvulla Moksun tilalla harjoitettu kotieläinpuisto-toiminta palaisi eläinpuiston yhteyteen uudessa muodossa. Haapa-ahon talo havaittiin tarkoitukseen erittäin sopivaksi, ja kaupat rakennuksesta tehtiin alkuvuodesta 2015. Päärakennuksesta tulee kotieläinpihan toimintojen keskeisin tukikohta, jota käytetään ryhmien ja retkeläisten informointi- ja opetustilana.

Siirtäminen on aina kuulunut pohjalaistalojen normaaliin käyttöön. Viime vuosina siirroista on kuitenkin tullut entistä vaikeammin hallittavia uusien rakennussäädösten vuoksi. Uusi normisto ei tunnista perinteistä rakennussenssiirtokulttuuria.

Kuva 2: Haapa-aho alkuperäisellä paikallaan Alavudella

Kuva 3: Alavuden Haapa-aho alkuperäisasussaan

HAAPA-AHO, julkisivut/n.1870 1:100
RA Jonne Virtanen

Käytännössä tämä on johtanut siihen, että siirrettyä taloa on kohdeltu uudisrakennuksena. Suurimassa osassa maailmaa talon siirtäminen ei ole edes mahdollista, saati tunnettua. Suomessa, pohjoisella havumetsävyöhykkeellä se on ollut kulttuuriimme kuuluvaa, normaalia perinnettä. Hirsirakennukset on tehty mukautumaan uusiin elämäntilanteisiin ja käyttötarkoituksiin. Tarpeen mukaan niitä on jatkettu, lyhennetty, korotettu, laskettu, käännetty paikallaan ja myös siirretty paikasta toiseen ihmisten muuttaessa. (Riukulehto & Rinne-Koski 2013, 51–60.)

Perinteisessä siirrossa kaikki alkuperäisosat käytettiin mahdollisimman tarkoin hyväksi. Tämä on yksi pohjalaistaloon olennaisesti liittyvä arvo.

Yli sata vuotta vanhan hirsirakennuksen kohteleminen uudisrakennuksena johtaa outoihin, jopa absurdeihin, seurauksiin. Kun talolle asetetaan uudisrakennukselle tarkoitettuja energiavaatimuksia E-lukuineen ja U-arvoineen⁵, joudutaan

toteuttamaan järeitä lisäeristysksiä, joissa talon kulttuurihistorialliset erityispiirteet menetetään. EU:n energiadiirektiivin tarkoituksena ei varmaankaan ole ollut kulttuurihistoriallisesti arvokkaan perintömmen muuttaminen matalaenergiataloiksi. Hirsitalon toimivuus perustuu siihen, että seinärakenne läpäisee jonkin verran energiaa, jolloin rakenteet pysyvät kuivina. Käytännössä uusien normien noudattaminen rikkoo vanhan talon toimivan rakenteen. Ongelmallinen käytäntö on tunnistettu myös ministeriössä: ministerit Pia Viitanen ja Paula Risikko lähettivät toukokuussa 2015 kuntien rakennusviranomaisille ohjekirjeen, jonka mukaan rakennusviranomaisten on otettava huomioon vanhojen rakennusten kulttuuriset ominaispiirteet.⁶ Toivottavasti tämä tarkoittaa sitä, että vanhoilta, siirretyiltä hirsirakennuksilta ei enää jatkossa edellytetä uudisrakennusten energianormeja missään päin Suomea.

Kulttuurirakennuksen uusi käyttö aiheuttaa Haapa-ahonkin tapauksessa jonkin verran

5 Suomen rakentamismääräyskokoelma 2010: C3 Rakennusten lämmöneristys; Suomen rakentamismääräyskokoelma 2012: D3 Rakennusten energiatehokkuus.

6 Ympäristöministeriön ohjekirje toukokuu/2015. Vastaanottajina kunnanhallitukset, kuntien tekninen toimi ja kuntien rakennusvalvontaviranomainen.

ongelmia. Sinänsä ymmärrettävät palomääräykset suojaetäisyyksineen vaikuttavat jonkin verran tulosijojen sijoittamiseen. Savupiipun ja puurakenteiden väliin laitettavat palovillat vaativat myös oman tilansa, jolloin voidaan joutua puuttumaan talon rakenteisiin. Koska rakennusta käytetään opetustilana, tupaan vaaditaan toinen uloskäynti. Myös saniteettitilojen sijoittaminen ja esteettömyysvaatimukset tuovat pohdittavaa. Mihin sijoitetaan tekninen tila, mihin inva-wc? Esimerkiksi kynnyksen poistaminen saattaa olla helposti toteutettavissa, mutta pahimmillaan se saattaa tuhota talosta rungon. Kuinka paljon historiallista rakennusta voi ja tulee muokata jatkuvasti lisääntyvien säädösten perusteella? On muistettava, että näitä säädöksiä ei tehdä kulttuuriperinnön vuoksi vaan teollista rakentamista silmälläpitäen. Teolliseen tarpeeseen tehdään myös suurin osa saatavilla olevista rakennusmateriaaleista. Usein ne soveltuvat varsin huonosti kulttuurirakennusten korjaamiseen. Perinteiset hengittävät rakennusmateriaalit takaavat rakenteen toimivuuden. Siksi lainsäätäjän pitäisi mahdollistaa myös niiden käyttäminen.

Kulttuurirakennuksen erityispiirteet on otettava huomioon rakennusvalvonnassa. Rakennuksen ominaispiirteiden ja turvallisuuden yhteensovittaminen vaatii ponnistelua, mutta se on ainoa tie hyvään lopputulokseen. Jos rakennetun kulttuuriperintömme on aina taivuttava kulloisenkin nykyrakentamisen normeihin, säilytettävää kulttuuriperintöä ei kohta enää ole.

Haapa-ahon historiaa

Haapa-ahon tila sijaitsee Etelä-Pohjanmaalla, Alavudella, runsaat kaksi kilometriä Alavuden kirkosta luoteeseen. Tila on perustettu kustavilaisen ajan korkeasuhdanteen vallitessa. Tilan virallinen kiinnekirja on saatu 10.1.1774. (Kojonen 1963, 120.) Talon perustaja Juho Matinpöika (1748–1814) oli kotoisin 700 metrin päästä, läheisestä Lampimäen talosta. Lampimäen ja Haapa-ahon talojen tarinat kietoutuvat tiiviisti yhteen myöhemmissäkin vaiheissa. 1800-luvulla molempien

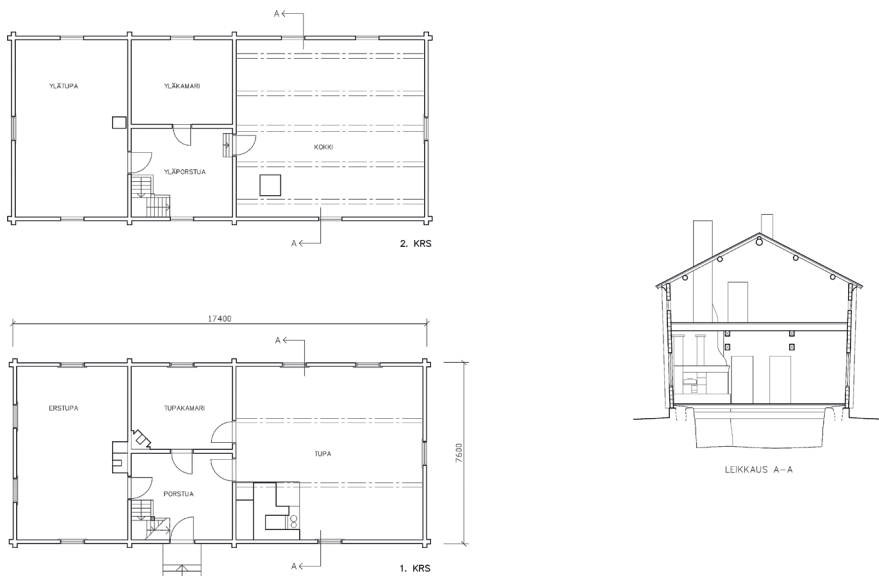
Lampimäen talojen isännät tulivat Haapa-ahosta.

Vuoden 1782 isojakokartassa Haapa-ahon tila sijaitsee nykyisellä paikallaan. Matti Haapa-ahon mukaan naapuritilan, Ahon, vanha rakennus oli Haapa-ahon taloista vanhempi. Isojakokartassa 1782 Haapa-ahon neliömäinen piha sijaitsi nykyisen Ahon pihapiirin kohdalla. Nykyinen Haapa-ahon kaksikerroksinen rakennus ulkokäennuksineen lieene rakennettu vanhemman talon ja pihapiirin viereen, laajentamalla pihaa idän suuntaan. Näin uudempi päärakennus tuli kulmittain vanhemman viereen, ainoastaan kylätie mahtui rakennusten editse ja edelleen uudemman talon päädystä. (E49:2/1)

Suomen sota vyöryi Alavuden Kuivasjoen varsille tilan toisen isännän, Erkki Juhonpojan (1774–1853) aikana. 17.8.1808 käytiin Alavuden taistelu, jonka tapahtumat sijoittuivat pääasiassa Härköseen ja Alavuden kirkon ympärille. Ruotsalaisia joukkoja oli kuitenkin nykyisen Santerinlammien ympärillä ja kujansuuhun, läheisen Lampimäen pellolle tiedetään kaatuneen venäläisen upseerin. (Tuomaala 1950, 166.)

Alavuden vuonna 1825 valmistuneen pyörökirkon rakentaminen oli pitäjän talollisille suuri ponnistus. Kirkonrakennusvuosina Erkki Juhonpojan kolme vanhinta poikaa olivat jo nuoria miehiä. Erkin pojista vanhin, Juho, siirtyi 1828 joen toiselle puolelle Saxbergin isännäksi. Haapa-ahon isännyyden peri Matti, Erkki avioitui Tusaan ja nuoremmat veljet Heikki ja Salomon siirtyivät isänniksi naapuriin Lampimäkeen. Talon kaikki viisi poikaa päätyivät isänniksi Alavuden kirkonkylään. (Alavus, rippikirjat.)

Haapa-ahon tilahistorian kohdalla askarruttaa 1840-luvun pitäjänkartassa oleva sijainti. Siinä Haapa-ahon tilan paikka on merkitty Kuivasjoen rannalle, aivan Lampimäen rajalle. Sen sijaan vanhassa Haapa-ahossa, jossa talo vuoteen 2015 sijaitsi, ei näy tilakeskusta. Alavuden taisteluun 1808 liittyvissä kartoissa Kuivasjokivarteen ei ole merkitty Haapa-ahon taloa. Ilmeisesti sijainti on virheellinen ja varsinainen Haapa-aho on jäänyt karttaan sijoittamatta. (2223 06 Ia.; sotilaskartat Alavus 1808.)

Kuva 4: Haapa-ahon alkuperäinen pohja ja leikkaus

HAAPA-AHO, Pohjat ja Leikkaus/alkuperäinen 1:100
RA Janne Virtanen

Haapa-ahon tilan jakautuminen on tapahtunut ennen nälkävuosia 1860-luvulla. Tuolloin Matti Erkinpoika Haapa-ahon pojat Erkki ja Juho jakoivat tilan kahtia. Erkistä tuli 5/48 manttaalia olevan talonpuoliskon, Ahon, isäntä ja Juho sai kiinnekirjan samankokoiseen Haapa-ahon tilaan 11.5.1866. Alavuden vuoden 1870 henkikirjoissa veljekset ovat isäntinä omilla tilanpuoliskoillaan. Juho Matinpoika Haapa-ahon aikana 1870-luvulla talossa asui noin kymmenen henkeä. Talossa pidettiin säännöllisesti sekä kahta renkiä että piikaa palvelusväkenä.⁷

Aho puolitettiin Aho ja Kallioaho -nimisiin 5/96 manttaalin tiloihin 16.11.1891. Virallisesti Haapa-ahon tila jaettiin neljään osaan vuonna 1905. Haapa-aho ja Aho sijaitsivat samassa pihassa ja niiden uudemmat puoliskot Kalliohaapa ja Kallioaho parinsadan metrin päässä. Tuolloin Haapa-ahon isäntänä oli Juho Matinpoika ja myös

uudempi puolisko Kalliohaapa oli vielä hänen nimissään. (Toimituspöytäkirja 1902–1905.) Myöhemmin hänen pojastaan Erkistä tuli kyseisen jakotilan isäntä. Haapa-ahossa Juho Haapa-ahoa isäntänä seurasi hänen poikansa Juho (s.1871). Nykyisen isännän Matti Haapa-ahon isä, Heikki, oli tämän nuoremman Juhon poika.

Haapa-ahon talon rakennustekniset vaiheet

Kaksikerroksinen Haapa-ahon talo on rakennuksena mielenkiintoinen, sillä sen alkuperäisestä rakennusajasta (kuva 4.) kertovia vuosilukuja ei ole löytynyt rakennuksen rungosta. Talossa ei ole myöskään säilynyt rakentamiseen liittyvää perimätietoa. Rakennusta ei ole tiettävästi aiemmin siirretty. Tämä varmistui taloa purettaessa 2015, sillä rungossa ei näkynyt aikaisempia siirtomerkkejä. Rakennuksesta löytyneet kaksi vuosilukua ovat räystäään alta, riimahirren yläpuolelle lyödystä

⁷ Toimituspöytäkirja 1902 – 1905.; Alavus, henkikirjat; Alavus, rippikirjat.

vaakalaudasta löytynyt 1876 ja uuniklasin⁸ alla, kivijalkakivissä oleva 1896.

Teoriassa on mahdollista, että rakennus olisi tehty jo 1820-luvulla, Saxbergiin 1828 isännäksi siirtyneen Juho Erkinpojan perhekuntaa ja tilan jakamista ajatellen. Rakennusvuosi voi olla myös 1830 tienoilla, sillä 1831 rippikirjassa tuleva isäntä Matti Erkinpoika perheineen on merkitty rippikirjan sivun alaosaan ja perheen yläpuolelle on merkitty joitakin talon renkejä ja piikoja. On mahdollista, että tulevan isännän perhe on asunut jo tuolloin omassa rakennuksessa, sillä nuorempia veljiä ja sisaria oli talossa vielä useita. Tilaa ei kuitenkaan tuossa vaiheessa jaettu; talon muut perilliset löysivät paikkansa kylän muilta tiloilta.

Todennäköistä on, että talo on tehty 1860-luvun lopulla, Juho Matinpojan tullessa Haapa-ahon isännäksi. Vanha isäntä Matti asui naapurissa poikansa Erkin taloudessa, mikä viittaa Ahon olevan tilanpuoliskoista vanhempi. Rakennusvaiheen ajoittuminen nälkävuosiin on jopa todennäköistä, sillä halpaa työvoimaa oli tuolloin runsaasti saatavilla. Talot, joita kato ei ollut koetellut niin pahasti, pystyivät viljapalkalla tekemään suuriakin rakennuksia.⁹

Haapa-ahon talossa on useita vanhoja piirteitä. Pohjalaistaloissa on tyypillisesti veistetty seinät ylöspäin leveneviksi; piirteistä käytetään eteläpohjalaismurteissa termejä *liuha* tai *illo*. (Vuorela 1949, 56.) Lihuseinäisyyttä tapaa vielä ennen vuotta 1870 tehdyissä taloissa. Sen jälkeen teollistuminen ja uudet kansalliset ihanteet muuttivat rakentamista ja pohjalaistalotkin rakennettiin suoraseinäisiksi.

Merkittävä ero yläkerran vinttitilan eli *kokin* ja muiden huoneiden välillä aiheutuu alakerran tuvan korkeudesta. Haapa-ahossa alakerran tuvan sisäkorkeus on keskeltä mitattuna 3,10 metriä. Kokin lattia on yläkerran muiden huoneiden lattiapintaa selvästi ylempänä. Yläporstuan lattiasta kokin oven alareunaan on 68,5 cm nousu. Piirre

on vanhoillinen: useissa nuoremmissa kaksikerroksisissa pohjalaistaloissa yläkerran lattiat on tehty samaan tasoon.

Talon alkuperäinen ulko-ovi on kaksiosainen, vaakapaneloitu susiovi. Porstuan ovenpielissä ovat edelleen näkyvissä oven neljä saranatappia sekä metalliosat oven ala- ja yläpuolen sulkijoita varten. Susioven yläosaa saatettiin pitää päivisin auki, vaikka alapuolta pidettiin lasten ja eläinten takia suljettuna. Ulko-oven aukon vuorilaudat ovat alkuperäiset ja talon alakerran vuorilautoista ainoat vanhinta kerrostumaa edustavat. Pohjimmaisena värikerroksena on vanha punainen. Susiovi kuuluu 1800-luvun alkupuoliskon piirteisiin.

Tuvan laipiovuoliaiset ja takkihirret edustavat pysyvyyttä Haapa-ahon tuvassa, samoin tuvan takkihirsiin kiinnitetyt orret, joita on miesten puolella neljä ja naisten puolella kolme kappaletta.¹⁰ Tuvan alkuperäisestä sisustuksesta on säilynyt nurkkakaappi ja miesten puolen laatikkopenkki. Myös ruokakomeron edustalla oleva astia-kaappi on 1800-luvun lopusta. Talon ovista vanhin on tummanpunainen, alkuperäismaalattu vintin ovi. Myös sen vuorilaudat edustavat talon alkuperäistä vaihetta. Vintin maalaamaton, pieni päätyikkuna on samalta ajalta ja talon vanhin. Yläkerran asutun pään ikkunakarmat edustavat samaa vaihetta. Niiden alkuperäinen syvänpunainen väri löytyy sekä tuvan takkihirsistä että vanhojen oviaukkojen ovipielistä.

Talon harjahirren eli kurkiaisien päälle on laitettu korotus, todennäköisesti poistetusta vuoliaisparista. Tällöin kattokulmaa on saatu hieman jyrkennettyä. Tähän on ollut syynä katemateriaalin vaihtuminen päreeksi. Vintin lattiasta löytyi myös vanha harmaa kattolauta. Laudassa on kaksi uraparia eli yhteensä neljä vesiuraa. Kattolauta viittaa siihen, että Haapa-ahossa on ollut aiemmin lautakatto.

Haapa-ahon tupakamarin vanhat sapluunamaalaukset on tehty porstuasta suoraan tupakamariin johtaneen vanhan, täytetyn oviaukon

8 Etelä-Pohjanmaalla tuvan takkamuurin leivinuunia lähellä oleva ikkuna. Kyseisellä alueella yleensä ainut pihanpuolella oleva tuvan ikkuna.

9 Vimpelissä tiedetään nälkävuosina korotetun 10 talonpoikaistaloa kaksikerroksisiksi. Räsänen 1990, 450.

10 Laipiovuoliaiset ovat tuvan katossa välistenästä päätyseinään ulottuvat kaksi pyöreää tai nelikulmaista puupalkkia. Takkihirret menevät tuvassa samansuuntaisesti, mutta vajaan metrin laipiovuoliaisten alapuolella ja niihin tukeutuvat poikittaissuuntaan olevat orret. Tuvassa miesten puoli on ovisängystä nurkkakaapin puoleiseen peräseinään ja naisten puoli on takkamuurista peräseinään.

päälle. Tupakamarin maalauksen ja hirrenrakojen täyttämisen todennäköisesti myöhemmin ajankohta on noin 1870; mikäli rakennus olisi tehty välillä 1866–68, runko olisi ehtinyt jo jonkin verran painua. Tupakamarin seinien useat eri kerrokset mahdollistavat myös sen, että sapluunamaalaus voi olla vanhempi. Onko oviaukko täytetty heti tekemisen jälkeen? Oviaukon ovipielessä olevat punaiset maalijäljet kertovat paikalla olleista vuorilaudoista, eli ovi on ollut talon alkuvaiheissa jonkin aikaa käytössä.

Ulkoa tarkasteltaessa talon hirsirunko vaikuttaa ehjeltä. Nurkanpäiden veistojälki on hyvin yhtenäinen; hirsien päissä näkyvät kirveenjäljet lukuun ottamatta kolmea alinta hirsikertaa, joissa näkyy selkeä sahanjälki. Nurkissa on säilynyt myös punamultamaalaus kolmea alinta hirsikertaa lukuun ottamatta. Talon nurkat on vuorattu heti talon maalaamisen jälkeen, minkä vuoksi maali on säilynyt nurkissa edelleenkin kirkkaana. Seinät on jätetty maalaamisen jälkeen hirrelle. Pohjoisen puolella maalia on säilynyt seinähirsissäkin, mutta eteläseinältä maali on kauhtunut pois lähes täydellisesti.

Talo on tehty todennäköisesti alun perinkin parituvaksi, siihen viittaa myös tupakamarin tulisijan paikka. Pohjakaavaltaan kolmehuoneisissa pohjalaistaloissa tupakamarin tulisija on sijainnut heti tuvasta kamariin vievän oven pielessä.¹¹ Sijainti on tällöin rakennuksen porstuan ja kamarin väliseinällä, jolloin tulisija tulee rakennuksen keskilinjalle. Tulisijaa ei ole kolmihuoneisissa rakennuksissa lähdetty tekemään kamarin peräseinälle, mikä siinä tapauksessa olisi ulkoseinä. Savupiippu olisi tällöin tullut rakennuksen räystäälle. Haapa-ahon tupakamarissa tulisijan paikka näyttää aina olleen *porstuan* ja *erstuvan* seinien muodostamassa nurkassa.¹² Tuvasta kamariin johtava oviaukko ei ole jättänyt tulisijalle tilaa. Mikäli oviaukko kamarista tupaan on tehty vasta myöhemmin, tulisijan sijainti tuvan

ja porstuan seinien nurkassa olisi mahdollinen. Jälkiä tulisijan tai piipun sijainnista ei kuitenkaan näy. Porstuan ja erstuvan seinien muodostamassa nurkassa näkyy, että savuhormi on kulkenut vinosti yläkamarin yläpohjasta väliseinän läpi erstuvasta ylätuvan kautta nousevaan savupiippuun. Samassa nurkassa tupakamarin kattokannattajaan on tehty puolen hirren paksuinen lovi, jota ei ole kattovasan toisessa päässä. Yläkerrassa vastaava kattokannattaja on ollut ensivaiheessa ehjä, mutta kattotiskioja nostettaessa se on katkaistu ja sidottu palkilla muihin rakenteisiin. Katkaisu on todennäköisesti tehty vasta yläkamarin tulisijaa rakennettaessa. Kattotiskiaa on saatettu hyödyntää aiemmin tupakamarista tulevan piipun tuennassa.

Talon sivuseinillä on 23 hirsikertaa. Ylimpien hirsien ulkopuolelle on puutapeilla kiinnitetty valkoiseksi maalattu, ulkoneva *riimahirsi*.¹³ Talon päätyseinissä 24. hirsikerta sitoo sivuseinät yhteen. Sen pituus nurkkasalvoksen sisäpinnoista mitattuna on 753 cm eli 24 cm pidempi kuin alimman seinähirren vastaava mitta. Talon liuha-seinäisyys on siis selvästi havaittavissa. Varsinaiset päätykolmiot muodostuvat kahdeksasta hirsivarvista. Niitä on alun perin pitänyt paikallaan harjahirren lisäksi kolme vuoliaisparia. Ensimmäinen pari on laitettu kolmion ensimmäisen hirren jälkeen, seuraava kahden hirren, kolmas pari kahden hirren ja harjahirsi eli kurkiainen kolmen ylimmän hirrenpätkän päälle. Niistä kolmas eli ylin hirsi on puoli metriä pitkä harjahirren jalusta. Kattokulmaa jyrkennettäessä toinen vuoliaispari on poistettu ja sijoitettu harjahirren päälle korotukseksi.

Räystään alta, vaakalaudasta löytynyt vuosiluku 1876, voi kertoa monestakin tapahtumasta. Kyseessä voi olla katon jyrkentäminen ja vaihtaminen pärekatoksi. Siihen viittaa vuosiluvun sijoittaminen räystään alle. Pärekatot alkoivat yleistyä juuri tuohon aikaan. Mikäli talo kuitenkin valmistui vasta 1860-luvulla, ensin lautakattoisena, on epätodennäköistä, että sitä olisi ryhdytty vaihtamaan jo kymmenen vuoden kuluttua. Toinen mahdollisuus on, että vuosiluku viittaa talon maalaamiseen. Punamultamaalaus alkoi yleistyä

11 Mm. Jalasjärven Sikamaa ja Kettula. Kettulaa jatkettaessa suukamarin tulisijan paikka on vaihdettu kamarin peränurkkaan. Tekijän valokuvat.

12 Porstua on eteinen. Haapa-ahossa on käytetty nimityksestä muotoa porstupa. Erstupa on talon varsinaisesta tuvasta katsoen talon toisessa päässä sijainnut toinen tupa, jota on usein jaettu myös kamareiksi.

13 Riimahirsi on seinästä ulkoneva räystäähirsi.

Pohjanmaan maaseudulla 1870-luvulla. Ensi vaiheessa vuorattiin ja maalattiin talon nurkka- ja ikkunavuorilaudat eli rakennusosat, joiden katsottiin tarvitsevan eniten suojausta. Ulkovuorilaudoituksen tekeminen on tapahtunut talon hirsirungon korottamisen jälkeen eli 20 vuotta myöhemmin toteutetussa isossa remontissa.

Talon suuri muutos 1896

Haapa-ahon talo perustettiin alun perin multapenkille. Nykyisten kivijalkakivien sisäpuolella näkyy noin 80 cm leveä kivistä ja maasta muodostuva valli, josta maata on aikojen kuluessa vierinyt takaisin tuvan alla olevaan suureen kellari-kuoppaan, mistä se on alun perin kaivettukin. Talon ulkopuolelle sisäpuolisesta multapenkkiperustuksesta näkyi vain luonnonkiviä; talon hirsirunko lepäsi nurkkakivien varassa. Multapenkkiä tiivistettiin talon sisäpuolelta nostamalla lattiasta poikittain oleva reunimmainen irtolankku, myös tuvan laatikkopenkkien kautta päästiin ennen tiivistämään multapenkkiä.

Vuoden 1896 remontissa Haapa-ahon rakennuksen runko nostettiin kiville, eli siihen tehtiin lohkokivistä kivijalka. Perustuksen toimintaperiaate säilyi tavallaan samana; kivijalan tuuletusaukoista meni multapenkin läpi laudoista tehdyt tuuletusputket, jotka suljettiin kylmäksi vuodenaajaksi. Keväällä aukot taas avattiin, jotta ilma pääsi tuvan alla jälleen kiertämään. Talon erstuvan päässä ratkaisu oli toisenlainen: lattiakannattajien alle naulattiin laudat, jonka jälkeen syntynyt välitila täytettiin rahkamättäillä ja höylälastuilla. Syntyi rossipohja, joka yleistyi tuohon aikaan asuinrakennuksien lämpimien osien lattioissa. Kylmiin tiloihin, kuten porstuaan, rossipohjaa ei yleensä tehty.

Kun rakennus nostettiin kiville, saatettiin tehdä myös muita, hirsirungon kannalta tärkeitä muutoksia. Yleensä rakennus kengitettiin eli vaihdettiin alimmainen hirsikerta 70–80 vuoden välein. Kun runko jouduttiin kivijalan takia joka tapauksessa nostamaan, tämä tehtiin Haapa-ahosakin. Huonetilojen korkeutta oli päätetty myös nostaa. Tämä tapahtui siten, että aluvarvin vaihdon lisäksi alas lisättiin kaksi hirsikertaa. Tällöin alakerran ikkunoiden kokoa myös kasvatettiin

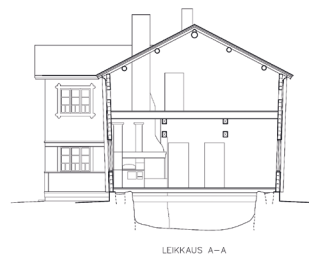
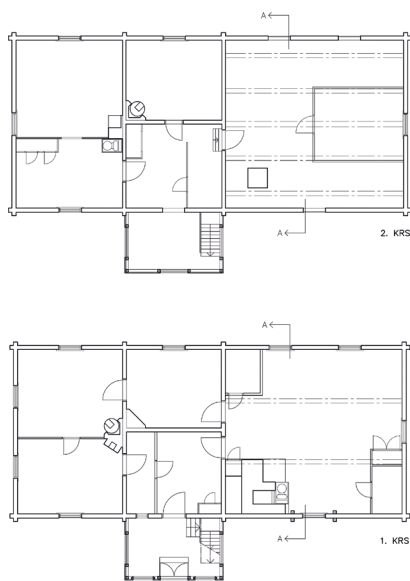
sahaamalla ikkuna-aukkoa yhden hirsikerran verran alaspäin, sillä ikkunapenkkikorkeus oli lisättyjen hirsien vuoksi noussut. Yläkerran huone-tiloissa korotus tehtiin nostamalla katoniskojen paikkoja rungossa kaksi hirsikertaa ylemmäksi. Kattokannattajan yläpuolelle hakattiin kolo, katoniskat nostettiin ylös ja alle jääneeseen koloon lyötiin pala hirttä. Yläkamarissa nämä korotuspalat sisältävät vanhaa sapluunamaalausta. Ne on siis otettu tupakamarin seinästä. Saman remontin yhteydessä tupakamarista on puhkaistu uusi oviaukko peräkamariin. Kyseisessä oviaukossa ei näy karapuita¹⁴, eli se on tehty myöhemmin kuin muut alakerran ovet.

Talon ulkoasussa kiinnittää huomiota korkea, kaksikerroksinen kuisti. Kuisti on pitkien porakivien päällä, mutta se on jonkin verran päärakennusta alempana eli sille alisteinen. Kuistin ajoitus on rakennustietojen puuttuessa hankalaa. Se on joka tapauksessa tehty kiville nostamisen eli vuoden 1896 jälkeen. Tuolloin kulku yläkertaan muutettiin porstuasta kuistiin. Aiemmin raput yläkertaan olivat nousseet erstuvan ovelta ulkoseinänurkkaan, josta ne kääntyivät ylös päättyen yläporstuan ikkunanpieleen. Kuistissa portaat nousivat vanhan oviaukon oikeasta ovipielestä kuistin nurkkaan, kääntyen siitä ylöspäin. Kuistin alakerran ja yläkerran kattolaudat ovat 16 cm leveää helmiponttilautaa, mitä tavataan alueella 1800-luvun lopussa tehtyjen talojen katoissa.¹⁵

Yläkerran ikkunavuorilaudat edustavat talon vanhaa kerrostumaa. Paitsi pienempi koko, myös niiden yhtenäinen, puutapeilla yhdistetty kehysrakenne kertoo niiden olevan alakerran vastaavia iäkkäämpiä. Alakerran ikkunoiden vuorilaudat on kiinnitetty tehdasnauloilla, jokainen lauta erikseen. Niiden ja alakerran ikkunoiden alkuperäinen vaaleansininen väri löytyy alimmaisena myös kuistin pariovista. Kuistin pystypiirujen viistekoristelu on samanlaista kuin alakerran ikkunavuorauksissa. Todennäköistä on, että kuisti ja alakerran suuremmat ikkunat kuuluvat samaan rakennusvaiheeseen.

14 Ovi- ja ikkuna-aukoissa hirsien päihin tehtiin ennen ura, johon sijoitettiin karapuu pitämään seinää koossa.

15 Samanlaista kattolautaa on Kuortaneen Yli-Kuhan päärakennuksen yläkerrassa. Tekijän valokuvat.

HAAPA-AHO, Pohjat ja Leikkaus/nykytilanne 1:100
RA Janne Virtanen

Kuva 5: Haapa-ahon pohja ja leikkaus 2014

Tuvan silmiinpistävin piirre on panelointi. Panelointia on kaikkialla, jopa takkakomerossa.¹⁶ Esikuvana vaikuttaisi olevan Alavuden vanhan 1912 palaneen kirkon sisustus ja sen panelointi.¹⁷ Rintapaneeli ulottuu ensimmäisen ikkunarudun korkeudelle ja päättyy vankkaan profiloituun vaakalistaan. Sen jälkeen alkaa vaakapanelointi, joka ulottuu kattoon ja päättyy profiloituun kattolistaan. Tuvan kattolistat ovat samaa profiloitua listaa, jota tavataan ylätuvassa. Myös laipiovuoliaiset on katonrajassa listoitettu samoilla kattolistoilla. Ne on mahdollisesti kerätty alakerran kama-reista ja laitettu tupaan 1890-luvun loppuvuosien remontin yhteydessä.

Todennäköisesti tuvan takkamuuri on muurattu 1896 tai 1897, sillä muurin reunakivet ovat samantaisia lohkokiviä kuin talon kivijalassa. Takkamuuri edustaa kulmamallia, ja sen takana olevaan loukkoon on muurattu kivistä uuninpankolle

nousevat raput. Takan pilarissa on ylösalaisin käännetyt listan muotoinen muuraus, jolla on vedetty pilarin seinä sisemmäksi. Näin on saatu pilari ohittamaan takkihirsi. Ulkoseinää vasten on muurattu suojamuuuri, ja sen ja takkamuurin välille on jätetty pieni rako. Mielenkiintoista on, että tuvan panelointi ulottuu takkakomeroon ja osittain vielä ulkoseinälle, takan ja ulkoseinän väliin. Tällaiseen panelointiin tuskin olisi pystytty takan muuramisen jälkeen.¹⁸ Takkakomeron kattopaneeleista nähdään alkuperäisen patinoituneen puun lisäksi paneelien aiemmat maalauskerrokset. Vanhin maalikerros on vihreä, sitä on seurannut kellanruskea, joka on peitetty ensimmäisellä valkoisella maalikerroksella 1960-luvulla.¹⁹ Todennäköisesti panelointi on ollut jonkin aikaa maalaamatta.

Alakerran ovet ja ikkunat ovat tästä 1800-luvun

16 Matti Haapa-aho arvelee paneloinnin olevan hänen isoisänsä ajoilta. Haapa-aho 2014 a.

17 Ks. Museovirasto, Kuvat. Saatavilla Finna: Alavus. Vanhan kirkon sisäkuva vuodelta 1905.

18 Etelä-Pohjanmaan museon maakunta-amanuenssin Risto Käsälän mukaan takka ja tuvan panelointi on tehty samanaikaisesti, panelointi olisi muuten ollut vaikea toteuttaa. Ulkoseinällä paneelien ja takkamuurin välinen sauma on rapattu huolellisesti niin, että siinä ei juuri näy rakoja.

19 Heli Haapa-aho muistelee maalanneensa aiemmin kellanruskeat tuvan seinäpaneelit valkoiseksi 1960-luvulla. Haapa-aho 2014 b.

lopun muutosvaiheesta, samoin tuvassa oleva ovien kehyslistoitus. Tupaan tehtiin 115 mm levyisestä lankusta uusi ponttilattia. Yläkerran huoneiden lattialankut ovat 30–40 cm leveitä, todennäköisesti alakerran tuvasta yläkertaan 1890-luvun lopussa siirrettyjä. Tupakamarin tulisijana toimiva peltikuoriuuni lienee tehty 1900-luvun alussa. Sekin oli tehty suoraan tukevien lattialankujen päälle.

Haapa-aho on peiterimalaudoitettu ja maalattu valkoiseksi. Talon laudoituksen alkuperäinen väri on 1900-luvun alkupuoliskon ollut punainen, mikä ilmenee vanhoista valokuvista. Peiterimalaudoitutus on vanha, sillä paikkauksia lukuun ottamatta talon vuorauksessa ei ole käytetty lankanauvoja. Kaikki naulat ovat 1800-luvun lopussa käytettyjä leikkonauvoja. Vuorilaudan leveys on 17 cm ja peiteriman leveys 4 cm. Ulkovoorilaudoitutus ulottuu yhdenmittaisena kivijalan päällä vinottain olevasta tippalistasta aina sivuseinien ulkonevaan riimahirteen saakka. Päätyikkunan yläpuolisen hirren puolivälistä alkaen päätykolmiot on vaakalaudoitettu.

Kattoruoteiden päiden profilointi sijoittunee tuohon 1800–1900-lukujen vaihteen nikkarityylin vaiheeseen. On kuitenkin huomattava, että ruoteiden päiden profilointi on erilainen pääraKENNUKSESSA kuin kuistin katossa. Kuisti on voitu tehdä muutaman vuoden viiveellä suhteessa pääraKENNUKSEEN. Vaakapaneloidun kuistin esikuvaa ei tarvitse hakea kaukaa, sillä vajaa kaksi kilometriä Haapa-ahosta pohjoiseen sijaitsee Alavuden 1881–1883 rakennettu asemarakennus. (Valanto 1982.) Sen laudoituksesta ja tyylipiirteistä löytyvät selkeät yhtäläisyydet Haapa-ahon kuistiin.

Muutoksia huonetiloihin

Haapa-ahon alkuperäinen pohjakaava on edustanut paritupatyyppiä. (Kuva 4.) Tuvan ja erstuvan väliin on tällöin jäänyt kaksi pienempää huonetta: porstupa ja tupakamari. Yläkerrassa pohjakaava on ollut sama.

Kokilla on näkyvissä kesäkamarin runko. (Kuva 4.) Rakennuksen alkuperäinen, maalaamaton päätyikkuna on toiminut kesäkamarin ikkunana. Todennäköisesti kesäkamarin seinälautoja on

hyödynnetty jo 1920–1930-luvuilla, kun kokin puoleiseen yläporstuaan on tehty vaatekomero. Kesäkamarin seinälautoja on käytetty myös 1950-luvulla tehtyyn alakerran tuvan ruokakomeroon.

Ylätuvan hellahuoneen ja suuremman kamarin erottava väliseinä on tehty vanhoista, leveistä katto-laudoista. Tämänkin muutoksen ajankohta ajoittuu 1800- ja 1900-luvun vaihteeseen, sillä hellahuoneen puolella oleva valkoinen pahvi on laitettu kattonis-kojen korotuksessa käytettyjen hirrenpalojen päälle. Ylätuvan suuremman huoneen tumma, suuri kukkakuviotapetti on laitettu suoraan hirren päälle. Samaa tapettia löytyy alakerran peräkammarista, jossa se on laitettu valkoiseksi maalatun hirren päälle. Alakerran peräkammarin ja nurkkakamarin eli erstuvan pihanpuoleisen osan väliseinä on alun perin tehty noin 40 cm peräkammarin päätyikkunasta pihaan päin. Nurkkakamari on ollut päädyistä katsoen 80 cm viime vaihettaan leveämpi.²⁰

Myös porstua halkaistiin paneeliseinällä pors-
tuaksi ja *tampuuriksi*.²¹ Porstuaan tehtiin seinäpaneelista myös kiinteä komero. Yläporstua sai 1950-luvulla aiemmin tehdyn lisäksi toisen puunvärisen komeron, joka peitti osan ylätuvan alkuperäisestä oviaukosta. Hellahuoneen vaatekomerot 1960-luvulta ja tuvan ovisängyn paikalle tehty wc ja suihku 1970-luvulta olivat viimeiset huonetiloihin tehdyt suuret muutokset.

Tupakamari esimerkkinä pintakerroksista

Tupakamari on ollut perinteisesti talon isäntäparin kamari. Sängynpaikka on ollut tuvanpuoleisella väliseinällä, heti tuvasta tultaessa oikealla puolella. Ikkunan alla on ollut kamarinpöytä. Tulisija, aiemmin peltikuoriuuni, on sijainnut rakennuksen keskilinjan puoleisessa nurkkauksessa, peräkamariin mentäessä vasemmalla puolella. Peltikuoriuuni korvattiin sähköpatterilla 1963. (Haapa-aho 2014 a.)

20 Haapa-ahossa on kutsuttu erstuvan jakamisessa pihanpuolelle syntynyttä huonetta nurkkakamariksi ja tupakamarin perälle syntynyttä huonetta peräkammariksi. Alavudella on nimitetty pihanpuolella olevaa huonetta usein erstuvaksi ja toista päätyhuonetta nurkkakamariksi. MV, Käsikirjoitusarkisto 530/vastaukset 1–2.

21 Tampuuri on eteistila. Haapa-ahon tampuurissa oli lukittava ovi.

Tupakamarin hirsiseinässä on näyttävä sapluunamaalaus. Maalaus on tehty tupakamarin kaikille seinille. Maalausta ei ole kolmessa alimmassa hirressä, eli maalaus on talon korotusvaihetta selvästi vanhempi.

Huoneen alkuperäinen katto on tehty yli 30 cm leveistä, valkoisiksi maalatuista laudoista. Katon nurkkiin on maalattu punaisella viuhkamainen sapluunakuvio. Myöhemmin alkuperäisen katon päälle on tehty kapeasta helmiponttipaneelista uusi katto, mikä on todennäköisesti 1960-luvulla päällystetty massalevyillä. Porstuan ja tupakamarin välisessä hirsiseinässä on ollut alun perin oviaukko, joka on täytetty hirrellä. Sapluunamaalaus on tehty vasta tämän jälkeen täytetyn oviaukon päälle. Hirsien saumat on ennen maalausta täytetty savesta, oljesta ym. tehdyllä massalla. Seinän kerrokset ovat seuraavat²²:

- 1) Sapluunamaalaus valkoisella pohjalla. Keskuskuvio musta, ympäryskuvio punainen.
- 2) Roosanväriseksi maalattu pinkopahvi.
- 3) Ruskea harkkomainen kuviotapetti käännetyin pinkopahvin päällä. Boordi mustalla pohjalla ja kellanruskeilla kukilla, boordin alareunassa pieniä kukkia.
- 4) Ruskea tapetti, jossa valkoisia pystyviivoja ja pieniä keltaisia kukkia.
- 5) Kukkatapetti ruskealla pohjalla, jossa valkoiset pystyviivat ja niiden välissä valkoiset lyhyet vaakaviivat. Lilat ja valkoiset kukat, vihreät lehdet.
- 6) Hyvin tumma lehtikuviotapetti, päällä pieniä mustia pisteitä. Kukkaboordi, vaaleanpunaisia, sinisiä ja harmaita kukkia.
- 7) Art Deco -tyyppinen tapetti, pohja vaalea, neliömäisellä viivoituksella. Boordi kapea, ruskeapohjainen, valkoisia pystyviivoja kaarimuodossa ja alareunassa valkoinen pisterivi.
- 8) Valkoiset kukat ja lehdet vaaleanruskealla pohjalla. Vaakaviivaboordi ruskean ja harmaan eri sävyissä.

- 9) Kuitulevy. Vaalea muraalitapetti vihertävin ja valkoisin maustein, hyvin vaaleanruskealla pohjalla. (Tapettikansio krs 9.) Boordi tummilla ruskean ja harmaan sävyillä, vaakaviivoitus. Vaalea geometrinen tapetti valkoisin pystyviivoin harmaalla pohjalla. Oranssilla taustalla punainen verkkokuvio
- 10) Vihreä, tapetin päälle maalattu kerros.

Haapa-ahon tupakamari on aina ollut asuttu tila. Sen vuoksi pintakerrokset ovat vaihtuneet huomattavasti tiheämmin kuin kausittain asutuissa tiloissa. Esimerkiksi ylätuvan ensimmäisen ja sitä seuraavan tapettikerroksen väli on ajallisesti noin 50 vuotta. Näin on myös peräkamarissa, jota ei Haapa-ahossa käytetty makuuhuoneena. Haapa-ahon tupakamarissa kerrosten määrä on niin suuri, että mikäli rakennus on tehty 1860-luvun lopulla, seinien pinta-kerros on vaihtunut kymmenen vuoden välein.

Kerroksista mielenkiintoisin ja näyttävin on käsitöinä tehty alkuperäinen sapluunamaalaus. (Kuva 5.) Sen tekijä on ollut paikallinen talonpoikaismaalari. Alavudella tuolloin toimineita talonpoikaismaalareita oli Nurmossa syntynyt Johan Korsberg (1799–1882), jonka sisar avioitui Alavudelle Prinkkilän taloon. Korsberg sai Prinkkilästä torpan, ja hänet mainitaan Alavuden rippikirjoissa maalarina 1831. Tämän jälkeen hänen torppaansa kutsutaan Maalarin torpaksi. Hänen tyttärensä avioitui läheiseen Penttilän taloon, jonka Hautakankaan torppaan Korsberg muutti vaimoineen vuokratilalliseksi vuonna 1852. Myös Korsbergin poika Juha (s. 1839) toimi maalarina. (Alavus, rippikirjat.)

Prinkkilän toisen torpan poika Yrjö Yrjönpoika (1815–1878), joka tunnetaan myöhemmin nimellä Ansioniemi, sai maalarinoppinsa todennäköisesti Korsbergilta naapuritorpasta. Ansioniemi teki kuortanelaisen Heikki Mikkilän kuoltua muun muassa Kuortaneen tapulin maalaustyön 1851. Hän asui hetken aikaa yhtiömiehenä Kurikan taloa Kuortaneen Ylijoella vuoden 1860 tienoilla, minkä jälkeen palasi Alavudelle.²³

22 Rakennuskonservattori Saana Lind teki Haapa-ahon talon tapeteista tapettikansion ja piirsi kalvolle tupakamarin sapluunakuvion.

23 Alavus, rippikirjat.; Kuortane, rippikirjat.; Raul Pohjonen 1993, 163.

Tupakamarin lattiasa on vanhat lattialankut, jotka on päällystetty vihreällä juuttikangaspohjaisella linoleumimatolla. Tupakamarin ikkuna on 1800–1900-luvun vaihteesta, kuten muutkin alakerran ikkunat. 1960-luvulta lähtien ikkunat vuorilautoineen maalattiin valkoiseksi. Valkoisten kerrosten alla on kellanruskea väri. Ikkunan ja sen vuorilautojen alkuperäinen maalikerros on harmaaseen vivahtava vaaleansininen. Kyseinen väri on ollut 1890-luvun lopussa käytössä muissakin alueen taloissa.²⁴

Asumista Haapa-ahossa 1940-luvulta 1980-luvulle

Sota vaikutti kaikkien talojen elämään. Nurkkakamarista eli erstuvan pihanpuoleisesta huoneesta tuli Kukkosen evakkoperheen asunto. Heille erotettiin myös porstuasta eteistila, tamppuuri, johon tuli oma, lukittava ovi. Nelihenkinen perhe asui Haapa-ahossa vielä jonkin aikaa sodan jälkeen, ennen Heinolaan muuttoa. Talon vanha isäntä kuoli sota-aikana 1942. Isännyyden otti poika Heikki, joka avioitui, ja nuoreen perheeseen syntyi sodan jälkeen poika 1945 ja tytär 1946. Talossa oli tämän ydinperheen lisäksi muutakin väkeä. Talon yläkamarissa asui vanhan isännän sisar Maija ja tuvan *ylisänkyradissa*²⁵ nukkui vanhan isännän veli Elias. Haapa-ahon nykyinen isäntä Matti muistelee poikasena nukkuneensa ylisänkyradin ylisängyssä, Eliaksen ollessa alhaalla. Lisäksi talon yläkerrassa, ylätuvan päässä asuivat Heikki-isännän sisko Maria ja kasvattisisar Liisa. (Haapa-aho 2014 a)

Heikki-isäntä ryhtyi tekemään talossa joitakin muutoksia. Haapa-ahon katto muutettiin 1950-luvulla sementtitiilikatoksi. Vanha pärekatto jätettiin tiilten alle aluskatteeksi. Talo sai myös uuden, vaalean väriytyksen. Tupaan tehtiin naisten puolen perälle ruokakomero, tupaan vedettiin vesijohto ja uuniklasin alle tehtiin tiskipenkki.

Kamarien seiniin laitettiin kuitulevyt ja kattoihin massalevyt.

Heikki Haapa-aholle kertyi runsaasti luottamustehtäviä. Hän oli kunnanvaltuustossa ja -hallituksessa, välillä sosiaalilautakunnan puheenjohtajana ja vielä lautamiehenä. (Haapa-aho 2014 a.) Hänen jäsenkorjaajana tunnettu sisarensa Maria muutti talon kanssa kulmittain olleeseen luttitupaan²⁶, jossa hän myös otti vastaan apua tarvitsevia. Maria Haapa-aho (1900–1973) oli maan kuulu jäsenkorjaaja. Hänen luonaan kävivät myös monet tunnetut huippu-urheilijat, kuuluisimpana olympiavoittaja Eero Mäntyranta. Kerrotaan, että talon neliömäinen piha oli aina täynnä asiakkaiden ajoneuvoja. (Haapa-aho 2014 b)

Ylätuvan hellahuoneen puolelle tehtiin komerot 1960-luvulla. Yläkerran asutun pään ikkunat muutettiin 1960-luvulla rintamamiestalon tyyppisiksi. Ne tehtiin kuitenkin vanhoihin karmeihin. Yläkerran ikkunakarmit edustavat siis talon alkuperäistä kerrostumaa. Ne on tehty puuliitoksien, ilman nauvoja, eli ne pystytettiin tarvittaessa helposti purkamaan ja kokoamaan. Matti ja vaimonsa Heli Haapa-aho muuttivat yläkertaan joulun aikaan 1965. Seuraavana vuonna syntyi heidän vanhin tyttärensä, ja nuorempi tytär 1967. Lasten ollessa pieniä vanha isäntäpari muutti yläkertaan ja uusi isäntäpari siirtyi perinteisesti alakerran tupakamariin. Perheen kaksi tyttäretä nukkuivat pieninä tupakamarissa kerrossängyssä, mutta siirtyivät varttuessaan nurkkakamariin ja myöhemmin yläkertaan. Sukupolvenvaihdos tilalla tehtiin 1972. (Haapa-aho 2014 b)

Ylätuvan pienemmässä huoneessa oli hella keittämistä varten ja suuremmassa Porin Matin tapainen kamina. Se korvattiin 1970-luvulla UPO:n Kultaliekki-öljylämmittimellä. Samanlainen öljylämmitin sijoitettiin tupaan, sillä tuolloin öljy oli halpaa. Tuvan alkuperäinen, miestenpuolella sijainnut pöytä sai rinnalleen pienemmän arkipöydän tiskipenkin ja ruokakomeron lähetyville. Sitä käytettiin enemmän talonväen vähentyessä. Suuri muutos 1970-luvulla oli tuvan ovisängyn paikalle tehty vessa-

24 Mm. Jalasjärven Kettula, korjausvuodet 1897–99; Jalasjärven Kattilamäki, rakennettu 1895. Samaa maalia on käytetty myös Lapuan Harrin, rakennettu 1868, sisustuksessa 1800–1900-lukujen vaihteessa.

25 Ylisänkyrati on kaksikerroksinen, tuvassa kiinteästi sijainnut sänky. Niitä oli pohjalaistuvissa yleensä kaksi: ovensuussa sijainnut ovisänky ja naisten puolen perällä sijainnut perisänky.

26 Luttitupa on tulisijallinen pihatupa, joka on usein tehty luhtirakennuksen toiseen päähän.

suihkukomero. Sen seinämateriaalina oli lastulevy, mutta vanha seinäpanelointi säilyi komeron muilla seinillä.

Haapa-ahossa ei lähdetty tekemään 1970- ja 1980-luvuille tyypillistä energiaremonttia. Siihen vaikuttivat myös tuolloiset tiesuunnitelmat, jotka olisivat tuoneet tien talon kolmannellekin sivulle. (Matti Haapa-ahon suullinen tiedonanto.) Uuden tuvan rakentaminen sadan metrin päähän alkoi 1981, ja siihen muutettiin seuraavana vuonna. Vanha päärakennus jäi kylmilleen, kun vanha isäntäparikin muutti luttitupaan, joka oli jäänyt tyhjilleen Maria Haapa-ahon kuoleman jälkeen. (Haapa-aho 2014 a.)

Muutokset esikuvissa

Pohjanmaalla kirkkorakennuksilla on ollut voimakas esikuvallinen vaikutus alueiden kansankulttuuriin. (Ks. Sammallahti 1974.) Etelä-Pohjanmaalla kirkkojen sisustusten kaarevat rokokoomuodot omaksuttiin esimerkiksi Alavuden ja sen lähiympäristön seinäkaappeihin. Haapa-ahon talon huonekaluista löytyy kaksi alueelle tyypillistä *pässinsarvikaappia*.²⁷ Vaikka 1890-luvun loppuvuosina ei enää eletty varsinaista aluekulttuurin aikaa, Haapa-ahon tuvan paneloinnin esikuva otettiin omasta kirkosta. On syytä tarkastella, miten muutos on näkynyt esimerkiksi puukirkoissa.

Pohjoismaiset puukirkot joutuivat 1800-luvun loppupuolella melkoisten uudistusten kohteeksi. Puukirkot ovat olleet kivikirkkoja alttiimpia erilaisille muutoksille. Suomessa puukirkkoja uudistettiin varsin rankalla kädellä viime sotiin asti. Mukavuustekijöiden, kuten lämmityksen lisäksi muutoksia aiheuttivat uudet muotisuuntaukset. Tuloksena oli monia vaikeammin perusteltavia muutoksia: holvikattoja muutettiin, kirkkojen sisustuksia uudistettiin ja väriytyksiä vaihdettiin. Puukirkkojen historiallinen arvo sai huomiota vain poikkeustapauksissa. Koko maassa oli vain muutamia arkkitehtejä, jotka yrittivät korjauksissa

säilyttää kirkkojen historiallisen ilmeen.

Edellisten vuosikymmenien aikaansaannoksia pyrittiin yksinkertaistamaan tai neutraloimaan 1950- ja 1960-luvun korjauksissa. 1970- ja 1980-luvuilla huomio keskittyi lämpötalouteen ja lisäeristämiseen. Tämä aiheutti kirkkoissa kosteusongelmia ja pahimmissa tapauksissa lattiasienen.

Vuosikymmenten saatossa rakennushistoriallisten arvojen ja kokonaisnäkemyksen painottaminen kirkkojen korjauksissa on saanut koko ajan suuremman merkityksen. Tämän vuoksi useat puukirkkomme ovat tänä päivänä lähempänä alkuperäistä kirkkorakennusta kuin sata vuotta sitten. Kyse ei ole vain suomalaisesta muutoksesta: samaan aikaan myös muiden pohjoismaisten puukirkkojen arkkitehtoninen arvostus on huomattavasti lisääntynyt. (Lindblad ym. 2000, 229–241.)

Ruotsissa rakennusten restaurointikulttuurissa on pyritty vanhan ja uuden harmonisointiin. Ohjenuorana on myös voimakas kohdelähtöisyys, eli korjauksissa lähdetään vanhan rakennuksen ominaispiirteistä. Ei ole yhtä mekaanista kaavaa, jolla entisöinnit toteutetaan. Ove Hidemark on tuonut esiin aikakäsityksen merkityksen vanhassa rakennuksessa. On olemassa absoluuttinen ja relatiivinen, koettu aika. Molemmat yhdistyvät vanhassa rakennuksessa, sillä vanhat kerrokset saavat aikaan kokemuksen menneestä ajasta. Pyritään jatkumoon, jossa mennyt aika elää uudessa ajassa. (Edman 1999, 203–215.)

Pohdintaa

Haapa-ahon talon rakentaminen sijoittuu talonpoikaisen alueellisen rakentamisen loppuvaiheeseen. Haapa-ahossa on useita tyylipiirteitä, joiden perusteella sen rakennusaika voidaan ajoittaa välille 1820–1870 eli aikaan ennen teollistumisen suurta vaikutusta. Haapa-ahossa suurimmat muutokset ajoittuvat 1890-luvun loppuun. Huonetilojen jakaminen ja komeroiden tulo vinttilojen korvaajiksi näkyvät Haapa-ahon sisätiloissa. Muutoksia on etenkin niissä tiloissa, joihin asuminen keskittyy, eli tuvassa ja makuukamareissa. Haapa-ahoa tarkasteltaessa havaitaan, että muutos on jatkuvaa. Sitä on huonetiloissa ja pintakerroksissa.

²⁷ Näiden seinäkaappien ylälista, pässinsarvi, on kansanomainen muunnelma rokokoon rocaille-koristeesta. Naapuripitäjässä Kuortaneella on esiintynyt jopa kaarevakylisiä seinäkaappeja.

Rakentamisessa keskeiset muutoksen tekijät ovat asumistarpeet ja lainsäädäntö. Perinteisesti muutos on lähtenyt asumisen tarpeista, ja sen onnistumisen edellytyksenä on olemassa olevan kehityksen huomioonottaminen.²⁸ Muutoksen onnistumisen edellytyksenä on kuitenkin olemassa olevan kehityksen huomioonottaminen. Olemme kuitenkin uudessa tilanteessa: rakentamista koskevat säädökset ovat nousseet suureksi kulttuurirakennusten muutosta aiheuttavaksi tekijäksi. Ongelmana on, että kyseiset säädökset on tehty teolliseen rakentamiseen, eikä muuntyypistä rakentamista ole otettu huomioon. Mikäli rakennussäädökset edellyttävät taloon tehtävän muutoksia, joita omistaja ei halua ja jotka uhkaavat koko rakennuksen säilymistä, on perusteltua todeta muutoksen olevan liian suuri. Rakennuksen tuhoamisen sijaan on muutettava säädökset tarkoituksenmukaisiksi ja kulttuuriperintöömme suojeleviksi.²⁹

Ruotsalainen Finn Werne on tarkastellut maaseudun rakentamisessa tapahtuneita muutoksia 1700-luvun lopusta 1900-luvun alkuun. Mielenkiintoista on, että 1900-luvun alun rakentamisen taustalla vaikuttaneet periaatteet ovat vallalla edelleen. Siksi meidän on tarkasteltava teollistumista edeltävää tilannetta.

Talonpoikaisyhteisössä rakentaminen oli osa paikallistaloutta ja sitä rahoitti talo. Nykyään rakentaminen on osa kansantaloutta ja globaalia taloutta, jota rahoittavat pankit ja yritykset. Ennen käytettiin paikallisia rakennusmateriaaleja, ja kaikilla oli kutakuinkin yhtäläinen mahdollisuus niiden hankintaan. Nykyään rakennusmateriaalit ovat standardoituneet, ne valmistetaan teollisesti ja jaetaan maailmanlaajuisesti rahatalouden osana. (Werne 1985, 87–88.)

28 On yleistä, että kaikkea muutosta perustellaan asumisen tarpeilla, vaikka muutos ei aina ole sidoksissa niinkään todellisiin tarpeisiin kuin asumisen trendeihin.

29 Nykyisessä lainsäädännössä suojellut rakennukset on vapautettu energiatehokkuusvaatimuksista. Ratkaisu on riittämätön, sillä esimerkiksi koko Etelä-Pohjanmaalla rakennussuojelulailla suojeltuja pohjalaistaloja on vain muutamia ja ylivoimaisesti suurin osa pohjalaistaloista on kaavasuojelun ja rakennusinventointien ulottumattomissa.

Paikallinen kokemusperäinen tietoisuus hallitsi talon materiaalien, tekniikan ja mallien valintaa. Yhteisön sosiaalinen kontrolli ja käsitys rakentamisesta toimi rakennusvalvontana. Nykyään viranomaiset valvovat rakentamista lailla, mutta talon, materiaalien ja tekniikan valinta ovat myös markkinataloudellisia kysymyksiä. Erilaiset subventiot vaikuttavat siihen, mitä rakentajalle on tarjolla. Myös lainsäädännöllä ohjataan, millainen rakentaminen on kulloinkin suotavaa. (Werne 1985, 87–88.)

Ennen käyttöön tullut tekniikka tai rakennusmateriaali oli kokemusperäisesti testattu pitkän ajan kuluessa. Tietämys kehittyi rakennustyömailla työhön osallistumalla. Nykyään rakennusmateriaalien ja tekniikoiden kehitystoiminta on osa teknologiaa. Uudet materiaalit ja tekniikat korvaavat toisensa nopealla tahdilla. (Werne 1985, 87–88.)

Haapa-ahon tapauksessa nähdään, että talonpoikaisyhteisössä oli tärkeää saada asema tilan isäntänä, silloin käytössä olivat sekä tilan materiaali- että työvoimaresurssit. Paikallisyhteisön tapa säilyttää hyväksi koettuja rakennustapoja ja myös suodattaa uusia vaikutteita tulee Pohjanmaan aluetyyliessä selkeästi näkyviin. Merkittävä ero vanhan ja uuden rakentamisen välillä on materiaalien tuntemuksessa. Rakennuksen pääraaka-aine oli puu eri muodoissaan ja erilaisilla paikoilla kasvaneena. Rakentajat tunsivat puun ja sen käyttäytymisen; he tiesivät myös mihin rakenteeseen mitäkin puuta käytetään. Nykyään rakentajat eivät voi tuntea jatkuvasti vaihtuvien rakennusmateriaalien ja niissä käytettyjen aineiden koostumuksia ja vaikutuksia käyttäjälle ja rakenteelle.

Vanhimman rakennuskantamme ongelmana ei ole rakennusmateriaalien tai rakentamisen laatu – myöskään talojen ekologisuuksi ei tarvitse epäillä. Aika on edelleen laadun todellinen mittari. Tekijät olivat paikallisia taitajia, joilla ei ollut varaa tehdä yhteisössään huonoa työtä. Hirsi oli kantava runko, eriste, kosteuden tasaaja ja hiilidioksidin sitoja. Tällä rakenteella oli yhdessä tulisijojen kanssa merkitystä myös ilmanvaihdon osana. Ajan myötä rakennuksen tehtävä saattoi muuttua tai se jatkoi elämäänsä suuremman rakennuksen materiaalina tai osana.

Hirsirakentaminen on pohjoiselle havumetsä-

vyöhykkeelle kulttuurisesti ominainen rakennustapa. Hirsirakennukset eivät ole vähempiarvoisia kuin kivistä tai savesta rakennetut talot. Suomessa rakennusten lämmittämiseen tulee aina kulumaan jonkin verran energiaa. Siksi talojen rakenteet säilyvät ilmastossamme kuivina. Lämmitämättä jättäminen ei vielä muutamassa vuodessa vaikuta perinteiseen hirsitaloon. Tiiviillä muovikalvolla rakennetussa talossa se aiheuttaa ongelmia, kun rakenteiden kosteus ei pääse kuivumaan. Haapa-ahon talossa muovimateriaaleja suosinut energiaremontti jätettiin tekemättä; talo on säilynyt terveenä ja siirtokelpoisena vielä 33 vuoden kylmiläänolon jälkeen.

Kun rakentamisen eri osa-alueet ja vaiheet, rakenteet ja materiaalit on eriytetty yhä useampiin kerroksiin ja yhä useammille tekijöille, kokonaisuudesta on tullut vaikeasti hallittava. Sitä on korjattu yhä kasvavalla normituksella, joka ei ole ottanut huomioon perinteisten rakennustemme ominaispiirteitä ja kulttuuriarvoja. Kaikkein uusin rakentamisen normitus kohtelee 1700- ja 1800-luvun rakennusperintöämme samalla tavalla kuin 1970- ja 1980-lukujen betoni- ja elementtitaloja. On paradoksaalista, että tällä hetkellä ohjataan

säädöksiin, energiansäästön nimissä, muokkaamaan näitä vanhoja, ekologisia taloja uusilla teollisilla materiaaleilla ja menetelmillä. Samalla vaarannetaan rakennusten toimivuus sekä kulttuuriset ja historialliset arvot peruuttamattomasti. Kyse on myös kulttuuridiversiteetistä ja käsityöläisyydestä.

Kerrostuneisuus kuuluu vanhaan taloon, kulttuurirakennuksessa on eri-ikäisiä korjauksia ja eri aikakausien piirteitä. Kerrostuneisuuden huomioimisen lisäksi UNESCON vuoden 1964 Venetsian julistus korostaa historiallisen autenttisuuden säilyttämistä ja kriittistä suhtautumista uusien rakennusaineiden ja rakenteiden käyttöön vanhoissa rakennuksissa. (Ks. Venetsian julistus 1964.) Kysymys on siitä, pitääkö vanhan rakennuksen näyttää kaikilta osin uudelta eli onko muutos itsetarkoitus? Hyväksytäänkö kuluneisuutta ja ajan näkymistä? Kyse on uskottavuudesta ja aitouden kokemisesta. Siinä aidolla, vanhalla materiaalilla on ratkaiseva merkitys.

Lars-Erik Mattila on kiinnittänyt huomiota ongelmajätteiden osuuteen nykyaikaisen kerrostalon rakennusmateriaaleissa. Hän peräänkuuluttaa puun ja vähän prosessoitujen rakennusmateriaalien käyttöä nykyaikaisessa kerrostalorakentamisessa.

Kuva 6. Siirrettyä Haapa-ahoa rakennetaan Ähtärissä.

Tavallisen kerrostalon materiaaleista yli puolet on ympäristölle haitallisia. Tätä ympäristökuormaa ei tunnisteta, jos ympäristövaikutuksia tarkastellaan yksinomaan rakennuksen energiatehokkuuden tai kasvihuonekaasujen perusteella. Mattila osoittaa myös toisen ongelman: säädökset sallivat vain yhdyntyyppisen nykyrakentamisen. Suunnitelma ekologisesta, ylläpidettävästä tulevaisuuden kerrostalosta ei läpäise lämpöhäviöntasauslaskelman tiukennettuja normeja. Se edellyttäisi eristelaseja, lämmön talteenotolla varustettua koneellista ilmanvaihtoa tai solumuovikerroksia. Vaihtoehtojen puute on arveluttavaa. Olisi siirryttävä tarkastelemaan kokonaisuuksia ja rakentamisen todellisia ympäristövaikutuksia. Kasvihuonekaasut eivät riitä ympäristövaikutuksien mittariksi. (Mattila 2014, 50–56.)

Maamme hirsisille kulttuurirakennuksille sodan jälkeinen uutuuden ihannointi tarkoitti rakennusten ominaispiirteiden häivyttämistä ja hävittämistä. Aika ei saanut näkyä, historiallisen rakennuksen leimallisimmista osista pyrittiin eroon. Perinteistä rakennuskantaa teollistettiin muun muassa vaihtamalla perinteiset luonnonmukaiset materiaalit prosessoituihin teollisiin tuotteisiin. 1970-luvun energiaremontti muovituksineen päätti monen laadukkaan talon elinkaaren. Tavallaan tämä synnytti myös elinkaariajattelun. Ajateltiin, että talon ei tarvitsekaan kestää muutamaa vuosikymmentä enempää. Perinteisessä rakentamisessa rakennus pyrittiin tekemään huollettavaksi ja ylläpidettäväksi, ajattelemta viimeistä käyttöpäivää.

Tällöin jokaisen sukupolven ei tarvinnut kerätä koko rakentamiseen tarvittavaa pääomaa aina uudelleen. (Mattila 2014, 13.) Euroopan unioni on tavoittanut tämän periaatteen paremmin perusoikeuskirjassa kuin energiadirektiivissä. ”Unioni ottaa kulttuuriin liittyvät näkökohdat huomioon muiden perussopimusten määräysten mukaisessa toiminnassaan, erityisesti kulttuuriensa vaalimiseksi ja edistämiseksi”. (Euroopan unionin Perusoikeuskirja 2010: 122. XIII osasto 167 artikla.)

Erityisen tärkeää on tunnustaa suomalaisen kulttuuriperinnön arvo. Se on kaiken tekemisemme perusta. Historiallisten arvojen näkyminen ja säilyttäminen nostaa rakennusten kiinnostavuuden aivan toiselle tasolle. Sveitsiläinen tutkija Regina Bendix määrittelee autenttisuuden kokemuksen laaduksi. (Bendix 1997, 13.) Tältä osin ymmärryksemme on kohenemassa kirkkojen jälkeen myös talonpoikaistalojen kohdalla: kunni-anpalautus historiattomista historiallisiksi rakennuksiksi alkaa olla käsillä.

Haapa-ahon tapaus osoittaa, että maaseudun kulttuuriperintö on yhä läsnä. Kyse on siitä, haluammeko edelleen hyödyntää sitä resurssina. Kulttuuriperintö on sukupolvien aikana kerättyä varallisuutta, jota ei kannata jättää käyttämättä. Jokainen kohde rakentuu omista lähtökohdistaan, näin myös Haapa-aho tulee rakentumaan uuteen tarkoitukseensa. (Kuva 6.) Olennaista on ymmärtää kulttuuriperinnön arvo maaseudun kehittämisen keskeisenä voimavarana.

Lähteet

- Bendix, Regina 1997. In Search of Authenticity: the Formation of Folklore studies. University of Wisconsin Press. Madison.
- Edman, Victor 1999. En svensk restaureringstradition. Byggförlaget. Stockholm.
- Euroopan unionin Perusoikeuskirja 2010. Euroopan unionin julkaisutoimisto 2010. Saatavissa: http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/consolidated_versions_of_the_treaty_on_european_union_2012/consolidated_versions_of_the_treaty_on_european_union_2012_fi.pdf (Viitattu 15.10.2015)
- Hautamäki, Taina 2014. Pohjalaistalon comeback Seinäjoen Kitinojan kylässä. Katoava omaleimaisuus – valtakunnallinen ongelma. Teoksessa Kotiseutu 2014 toim. Vanhatalo, Riitta. Suomen Kotiseutuliitto. Helsinki.
- Kojonen, Eero 1963. Alavuden historia I. Alavuden historiatoimikunta. Alavus.
- Lindblad, Henrik-Knapas, Marja Terttu-Storsletten, Ola 2000. Förändringar och bevarande intill nutid. Teoksessa Kyrka af träd toim. Sjöström, Ingrid, Knapas, Marja Terttu, Storsletten Ola. Museiverket Helsingfors, NIKU Oslo, Riksantikvarieämbetet Stockholm.
- Lång-Kivilinna, Gunilla 2011. Kitinojan perinnekylä. Rakennustapaohjeisto. Koto eteläpohjalaiseen kulttuurimaisemaan – hanke/Kitinojan kyläseura ry.
- Lohi, Nita 2014. ”Pohjalaistalo tutkijoiden syynissä” – Ilkka 25.6.2014
- Mattila, Lars-Erik 2014. Tulevaisuuden kerrostalo. Diplomityö. Aalto-yliopisto. Helsinki.
- Pohjonen, Raul 1993/1997. Pohjanmaan talonpoikaismaalarit 1750–1900. Kokkola.
- Rakentamistapaohjeet Seinäjoen Pruukinrannan asuntomessualue 2016. Saatavissa: http://www.seinajoki.fi/material/attachments/seinajokifi/asuminen/jaymparisto/kaavoitus/ase_makaavat/14huhtala/6J27UMHC9/14044_Rakennustapaohje.pdf (Viitattu 17.10.2015)
- Riukulehto, Sulevi & Rinne-Koski, Katja 2013. Otta noessa – Kuortaneenjärven kotiseututuhentymien syvärakenteita. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Julkaisuja 31. Seinäjoki.
- Riukulehto, Sulevi 2014. Pohjalaistalon idea, tarkoitus ja arvot. Teoksessa Riukulehto, Sulevi & Mäkelä, Matti & Orhanen, Outi & Lehtimäki, Anni 2014. Pohjalaistalot – yhteistä kulttuuriperintöämme. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Raportteja 124. Seinäjoki.
- Räsänen, Riitta 1990. Kylät, pihat ja rakennukset. Asuinrakennustyypit. teoksessa Järviseudun historia III. toim. Junnila, Heikki. Järviseutu-seura. Kokkola.
- Saartenoja, Tapio 2014. ”Susiovi piti pedot ja muut elukat ulkona ja tenavat sisällä” – Ilkka 4.12.2014
- Sammallahti, Leena 1974. From Church Art to Popular Art: the Sources of Ostrobothnian Decorative Carving. Teoksessa Ethnologia Fennica No 1-2/1974. Ethnos ry. Helsinki.
- Seinäjoen asuntomessujen esite 2015. Saatavissa: <http://www.esitteemme.fi/pruukinranta/MailView/> (Viitattu 9.10.2015)
- Suomen rakentamismääräyskokoelma 2010. C3 Rakennusten lämmöneristys. Ympäristöministeriö, Rakennetun ympäristön osasto. Helsinki. Saatavissa: http://www.finlex.fi/data/normit/34163-C3-2010-suomi_221208.pdf (Viitattu 19.10.2015.)
- Suomen rakentamismääräyskokoelma 2012. D3 Rakennusten energiatehokkuus. Ympäristöministeriö, Rakennetun ympäristön osasto. Helsinki. Saatavissa: http://www.finlex.fi/data/normit/37188-D3-2012_Suomi.pdf (Viitattu 19.10.2015.)
- Valanto, Sirkka 1982. Suomen rautatieasemat 1857–1920. Museovirasto. Rakennushistorian osasto Julkaisu n.o 11 1/1982. Helsinki.
- Venetsian julistus 1964. UNESCO. Saatavissa: <http://www.icomos.fi/sivut/kansainvalinen/julistukset-ja-suositukset/--venetsian-julistus.php> (Viitattu 29.11.2015)
- Werne, Finn 1986. Byggnadstekniska förändringar på landsbygden under 1800-talet. teoksessa Landskaps- och bebyggelseförändringar under 1800-talet. Rapport från symposium i Stockholm 11-12. september 1985. toim. Back, Pär-Erik, Björnstad, Margareta. Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Uppsala.
- Vinha, Juha, Anu Aaltonen, Hanna Aho, Juhani Heljo, Minna Korpi, Jukka Lahdensivu, Virpi Leivo, Ralf Lindberg, Kimmo Lähdesmäki, Jussi Mattila, Matti Pentti & Jommi Suonketo 2008. Matalaenergiarakenteiden toimivuus. Tutkimustuloksia ja suosituksia uusiin lämmöneristys- ja energiankulutusmääräyksiin ja –ohjeisiin, loppuraportti. Tampereen teknillinen yliopisto 2008. Saatavissa: <http://www.ym.fi/download/noname/%7B56396F6B-FA49-43E5-BDD3-3B6F53FBAA1A%7D/31295> (Viitattu 28.11.2015)
- Vuorela, Toivo 1949. Etelä-Pohjanmaan kansanrakennukset. Etelä-Pohjalainen osakunta. Helsinki.

Julkaisemattomat lähteet

- Haapa-ahon talosta tehdyt muistiinpanot, mittaukset ja valokuvat 2014–2015. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.
- Ympäristöministeriön ohjekirje toukokuu/2015. Vastaanottajina kunnanhallitukset, kuntien tekninen toimi ja kuntien rakennusvalvontaviranomainen.

Tuomaala, Väinö 1950: Kansantietoa Alavuudelta. Käsikirjoitus. Väinö Tuomaalan arkisto.

Haastattelut

Haapa-aho 2014 a: Matti Haapa-ahon haastattelu 3.9.2014. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.

Haapa-aho 2014 b: Heli ja Matti Haapa-ahon haastattelu 10.9.2014. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.

Arkistolähteet

Alavus, henkikirjat 1870–1885. Saatavissa: <http://digi.narc.fi/digi/dosearch.ka?new=1&haku=alavus>

Alavus, rippikirjat 1757–1900. Syntyneet 1808–1887. Muuttaneet 1849–1871. Kuolleet 1838–1883.

Karta öfver Haapa-aho nybygges N:o 8 åker och äng med beskrifning 1782-1782 (E49:2/1)

Kuortane, henkikirjat 1810–1865. Saatavissa: <http://digi.narc.fi/digi/dosearch.ka?o=31>

Kuortane, rippikirjat 1804–1880. Saatavissa: <http://www.sukuhistoria.fi/sshy/index.htm>

Maanmittauslaitos, toimituspöytäkirja 1902–1905 Haapa-ahon tilan halkomisesta n:o 8620.

Museovirasto, Kansatieteen käsikirjoitusarkisto 530: Tupien sisustus kokonaisuutena. Jyväskylän seminaarioppilaiden kotiaineita lukuvuonna 1918–1919 aiheesta ”Entisajan tuvan sisustus kotiseudullani”

Pitäjänkartasto, Alavus (2223 06 la.) Saatavissa: <http://digi.narc.fi/digi/dosearch.ka?new=1&haku=alavus>

Sotilaskartat, Alavus 1808. Saatavissa: <http://www.vanhakartta.fi/historialliset-kartat/sotilaskartat/suomen-sodan-1808-kartat>

Kuvat

Museovirasto, Finna. Alavus. Saatavissa: <https://www.finna.fi> (Viitattu 30.6.2015)

Tekijän valokuvat. Matti Mäkelän kokoelmat.

Virtanen, Janne 2013: Haapa-ahon pohjapiirros. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.